

Sumatraista Korto Malteze

Sumatraizam „naglašava svepovezanost najudaljenijih prostorno-vremenskih elemenata materijalne i duhovne stvarnosti, pozivajući se na svet izoštrenih čula, kroz sinestezijski simultanizam“¹. Naoko nepovezivim sponama, ova poetika Miloša Crnjanskog omogućava jedan nov pristup ne samo književnim delima, nego i celokupnoj stvarnosti. Upravo tako posmatran, na prvi pogled tek simpatično asocijativan, svet najboljeg strip ostvarenja dvadesetog veka, u dvanaest albuma objavljenih avantura Korta Maltezea autora Huga Prata, može se, gledan kroz vizuru sumatraizma, jasno komparirati sa delima jednog od najznačajnijih ne samo srpskih, nego i evropskih književnika iste epohe, Miloša Crnjanskog. Uporišnu tačku ovoga svetonazora, središnji deo *Dnevnika o Čarnojeviću*, koji se naziva i „manifestom sumatrima u prozi“ u kome „bezimeni Dalmatinac-sumatraista propoveda svoju jedinstvenu filozofiju o svetu u kome su sve stvari, ma kako udaljene i nespojive izgledale, povezane“², možemo, upravo takvim vezama, nazvati direktnim i jasnim, mada i samom autoru Hugu Pratu nepoznatim, izvorom inspiracije za lik i svet Korta Maltezea. „U svetlu fenomena dvojništva“³, najboljem pristupu za tumačenje povezanosti autora, naratora i dva prepletana glavna lika u Crnjanskomom *Dnevniku o Čarnojeviću*, posmatraćemo i lik Korta Maltezea i delo Huga Prata, te pokazati kako se autor poistovećuje sa svojom kreacijom iznoseći svoj umetnički vjeruju, na način na koji je to, mnogo pre njega, već učinjeno. U zaključku, ove

¹ Bojana Stojanović Pantović, *Nasleđe sumatraizma*, Rad, Beograd, 1998, str. 13.

² Oba citata u ovoj rečenici: Gorana Raičević, *Komentari „Dnevnika o Čarnojeviću“*, Akademska knjiga, Novi Sad, 2010, str. 135.

³ Isto, str. 171.

možda nenaslutive veze između romana, poezije i stripa, pokrepićemo i još jednom modernom srpskom novelom, u kome baš u maniru Crnjanskog, Vladimir Pištalo u avanturu vodi upravo Prатовog Korta Maltezea.

U odlomku sa naslovom „San“, koji je Miloš Crnjanski objavio 1920. godine u časopisu *Misao*⁴, posle naslova, u kratkom tekstu u zagradi stajalo je: „Odlomak iz romana: o porodici Čarnojević, o ratu, o ljubavima, i o Sumatri. Pisma koja junak piše iz bolnice“⁵. Upravo ovaj tekst, kasnije uvršten kao središnji deo *Dnevnika o Čarnojeviću*, mesto je koje je sumatristični najbliže povezano sa Hugom Pratom i njegovim najpoznatijim ostvarenjem, stripovima o džentlmenu sreće, Kortu Maltezeu.

„Tada, jedno veče, došao je on, ja ga nikada više zaboraviti neću. Brzo je nestao posle, pa ipak, on mi je bio više nego brat. Činilo se da njegove duge i tanke, kao motka, noge ne gaze po zemlji, kao da je lebdeo nad zemljom. Ne beše odrpan, pa ipak, boju njegovih hlača ne pogodih nikad. Nad njima crni mornarski kaput, na njemu jedno jedino zlatno dugme – moja zlatna prošlost, reče on. Glas mu beše mutan i blag. Ja sam od njega naučio da govorim iskreno. Prišao je stolu tiho i pozdravio: Polinezija gospodo“⁶.

Bezimeni Dalmatinac-sumatraista⁷, u našoj interpretaciji, olako bi

⁴ Koji je otkrio i 1989. preštampano Gojko Tešić, u publikaciji *Serbia i kometari*, Beograd, 1989.

⁵ Citirano prema Gorana Raičević, *Komentari „Dnevnika o Čarnojeviću“*, navedeno delo, str. 115.

⁶ Miloš Crnjanski, *Dnevnik o Čarnojeviću i druga proza*, Nolit, Beograd, 1983, str. 52.

⁷ Polemiku Nikole Miloševića i Novice Petkovića o imenu glavnog lika romana, smatramo, u potpunosti saglasni sa Goranom Raičević, bespredmetnom: „Glavni junak, narator, jeste i Čarnojević i Rajić, dok je Dalmatinac-sumatraista ostao bezimen“. (Gorana Raičević, *Komentari „Dnevnika o Čarnojeviću“*, navedeno delo, str. 125.) Jasno je da je Petar ime glavnoga junaka, a prezimena Rajić (bilo da i jeste lično prezime, ili predstavlja oznaku rajetinstva kao znaka pripadnosti staležu) i Čarnojević (kao prezime drvvara Egona Čarnojevića, Petrovog oca – bilo kao patronim, ili kao nomen est omen naimenovanje i ujedno karakterizacija, koja jasno određuje da „Ima seoba. Smrti nema!“)

mogao da ponese ime Korto Malteze, jer po izgledu i odelu u potpunosti nalikuju, što potvrđuje i kvadrat stripa uzet iz albuma *Bajka o Veneciji*⁸:

Bezimenost Dalmatinca-sumatraiste ostavlja ovom Crnjanskomovom liku prostor da ne upadne u zamku imena, koje je „kavez lika: sve što lik može da učini, već je zadato njegovim imenom, pa čak i onda kada se njegove težnje i njegova sudbina postave kao kontrapunkt karakteru i sudbini koji su zadati imenom. Ime tako prethodi liku: čin imenovanja nije sam oblik prisvajanja jedne individue, njegovo uključivanje

stoje zajedno, jer ni jedno nije potvrđeno i nema kamenitu snagu samoga imena, nego svojim asocijativnim svetom, kao i sam naslov dela, proširuju tematsko polje romana i na istoriju koja u njemu nije opisana.

⁸ Strip albumi o Korto Maltezeu: *Balada o slanom moru*, *Kortova mladost*, *U znaku jarca*, *Korto uvek malo dalje*, *Kelti*, *Etiopljani*, *Korto Malteze u Sibiru*, *Bajka o Veneciji*, *Zlatna kuća Samarkanda*, *Tango*, *Švajcarci* i *Mu*, u Srbiji i na prostorima bivše Jugoslavije objavljivani su u više navrata, u više prevoda i od strane više izdavača. Kako ni jedan izdavač ovih dela na srpskom jeziku, vođen pre svega finansijskim aspektom poduhvata, dela nije izdao u celosti i originalnom obliku koji ona imaju u svome prvobitnom francuskom izdanju, u ovome radu, koristićemo kao osnovnu građu izvanredno uklopljenu, ali bez autorskih prava na internetu objavljenu verziju stripova, u kojima je grupa pseudonimom potpisanih autora originalna francuska dela, u izdanju *Castermana*, sa izvanrednim uvodnim tekstovima Umberta Eka i dr, prevela na srpski jezik i učinila ih taj način, nakratko, svima dostupnima. U delim u kojima su nezvanični prevodioci originalnu paginaciju zadržali, kod citiranja ćemo navesti tačnu stranicu, a u delima u kojima ni u francuskom izdanju stranice nisu numerisane, izvor citata smesitićemo samo u strip album u kojem se nalazi.

u porodičnu/nacionalnu lozu čije ga pripadništvo obavezuje, već istovremeno i čin kojim se lik iz objekta transformiše u subjekt⁹. Bezimeni sumatraista neko je ko može, bez problema i lako, biti objekat koji iznosi filozofiju sumatraizma, bez ograda koje bi mu nametnulo imenovanje koje bi ga klasifikovalo u određeni svet čija uvrežena mišljenja već postoje i u kome on, da bi izneo nešto novo, mora da stane kao jasna granica između pređašnjeg i budućeg pogleda na svet. Kako celokupna poetika sumatraizma propoveda upravo nepostojanje granica i jasnih veza među stvarima, bićima i pojavama, jasno je zbog čega Miloš Crnjanski nije imenovao naratorovog odsanjanog dvojnika. Sa druge strane, kao vodeći se Tartaljinim tumačenjima da „biranje imena biva sastavni deo stvaralačkog čina, jedan momenat uobličavanja lika“¹⁰, Hugo Prat svoga junaka imenuje već u prvoj sceni u kojoj se, okovan na splavu na otvorenom moru, u prvom stripu u kome se pojavljuje, *Baladi o slanom moru*, Korto javlja, i o tome kasnije govori: „U španskom žargonu, reč *korto* označava osobu hitrih prstiju, lopova – ali isto tako, i kradljivca tuđih osećanja – dok ga ono Malteze smešta u mediteransko okruženje“¹¹. Želeći da raskine sa tradicijom klasičnih anglosaksonskih avanturističkih junaka, Prat svoj imenovani lik smešta tamo odakle potiče i neimenovani Dalmatinac-sumatraista, na Mediteran, i odatle već sve sličnosti ova dva lika mogu da počnu.

Dalmatinčev pozdrav „Polinezija gospodo“, upravo je ono što vidimo na prvoj stranici prvog strip albuma o Kortu Maltezeu: na početku *Balade o slanom moru*, nalazi se reprodukcija geografske karte Polinezije, *Polinesien und Grosse Ocean, Justus Perthes, 1873*, prostora u kojem je radnja ovoga stripa smeštena. U predgovoru ovoga stripa, „Korto Malteze ili nesavršena geografija“, Umberto Eko piše da Korto

⁹ Slobodan Vladušić, *Crnjanski, Megalopolis*, Službeni glasnik, Beograd, 2011, str. 306.

¹⁰ Ivo Tartalja, *Pripovedačeva estetika*, Nolit, Beograd, 1979, str. 73.

¹¹ Hugo Prat, *Želja da se bude beskoristan, sećanja i razmišljanja: razgovori sa Dominikom Ptifoom*, Službeni glasnik, Beograd, 2011, str. 271, 272.

Malteze „svojim zamamnim nesavršenstvom ne dopušta više da bude zaboravljen“, ali i napominje da „ja se ne uzdam mnogo u pisce, oni najčešće lažu. Radije se isključivo oslanjam na štivo“. Dok likovi Miloša Crnjanskog deluju na čitaoce jednakim magnetizmom kao i Prатов Korto, te istraživanje njihovog samog prezimena predstavlja temu i u vremenu u kome će ubrzo i sam čin prvobitnog objavljivanja romana postati već celo jedno stoleće star, mi se, kao i Eko, okrećemo samim delima, dopuštajući da pišćeve mistifikacije – kao ona o tobožnjem Crnjanskom spaljivanju prekobrojnog materijala planiranog za prvo izdanje *Dnevnika o Čarnojeviću*, koje je uslovalo ispremetanost poglavlja, kojima je navodno Stanislav Vinaver nehotice promenio raspored, iako je i u svim narednim izdanjima, sam redosled poglavlja bio jednak kao i u prvom, Cvijanovićevom – u ovom radu samerimo samo sa hotimičnim Pratovim nehnološkim rasporedom epizoda iz Kortovog života. Kako stripovi o životu ovoga mornara ne donose događaje redom kojim su se oni i odvijali, nego Korta viđamo čas kao mladoga i u godinama pre Prvog svetskog rata, a narednom prilikom već u periodu u kome se već opasno bliži građanski rat u Španiji, neuređeni fabularni tok *Dnevnika o Čarnojeviću* pruža nam mogućnost da, osim fizičke i poetičke sličnosti sa Dalmatincem (slično Dalmatincu, Korto u stripu *Mu* izgovara, nesvesno, postulate suamtraizma: „Mi primamo svetlost jedne zvezde ugašene mnogo svetlosnih godina od nas. Po istom principu do nas stižu zvučni talasi udaljeni mnogo dana, mnogo vekova, od čoveka koji je umro pre više hiljada godina“; „Više volim da verujem da jedna lepa i neobična stvar uspeva da nadjača logiku bez žaljenja što sam tako uhvaćen u zamku“), Korta Maltezea sameravamo ponekad i sa likom Petra Rajića, čije antiratne stavove dele i Korto Malteze, i ostali likovi iz njegovog okruženja.

Prateći redosledom kojim su u originalu objavljivani, kroz stripove o Kortu Maltezeu, Dalmatinčev i Rajićev sumatraizam, kao i biografske, sumatraistički ispriповedane epizode iz *Lirike Itake* i

„Komentara“ koji je slede, čitamo Huga Prata u ključu sumatraizma, a Milošu Crnjanskom dajemo Korta Maltezea kao čitaoca. Kao ličnost koja rado i često citira pesnike i pisce, te vlada erudicijom nezamislivom za mornara bez broda i čoveka bez stalne adrese, Korto Malteze, koji godinama pokušava da pročita *Utopiju* Tomasa Mora, ali uvek sa njom na prsima utone u san, okružen je takođe obrazovanim ljudima, koji vladaju ogromnim registrom imena i pojmova, koji govore o velikom istraživačkom radu koji je prethodio svakom stripu koji je Hugo Prat nacrtao i napisao. Prat je svoje likove učinio obrazovanim, zainteresovanim za sve aspekte kulture, i na taj način svet ovoga stripa izmestio iz tipične jednostavne fabule kojom ova umetnost privlači, pre svega, mlađe čitaoce. I po stotinu stranica dugi propratni uvodni tekstovi, koji prethode svakom stripu o Kortu Maltezeu, za temu uvek imaju fenomene koji Prata lično interesuju, a koji se pružaju od događaja i ličnosti koje su u prošlosti svojom nesvakidašnjošću zaslužile da se nađu na stranicama ovog stripa (Raspućin i ruska Bela armija, rusko-japanski rat, pomorski sukobi u Prvom svetskom ratu, legendarni Crveni Baron i bojna polja u Italiji na kojima je vojevao i sam Miloš Crnjanski), do istorije, legendi i mitova o oslobodilačkim pokretima, izgubljenim kontinentima i tajnim društvima (istorija Južne Amerike, Afrike, Švajcarske; IRA i sukobi u Velikoj Britaniji, Atlantida, slobodni zidari...). U izobilju tema i likova, ipak, na stranicama svakog stripa, začuju se sumatraistički iskazi.

U pominjanom prvom strip albumu, *Baladi o slanom moru*, možemo pronaći rečenicu Crnjanskovog Petra Rajića: „Do završetka budućeg rata, više vam se ništa neće činiti čudnim“ (str. 21), a nekoliko stranica potom, Korto Malteze recitovaće odlomak iz „Pesme o starom mornaru“ Samjuela Tejlora Kolridža, srodan poeziji Miloša Crnjanskog iz *Lirike Itake*: „Mnogi muškarci, prelepi muškarci / počivaše mrtvima / a hiljade i hiljade gadova nastavlja živeti / pa, među njima čak i ja“ (str. 57). Nakon lirske epizode o liniji sreće na dlanu („Kad sam bio

dete, primetih da na mome dlanu ne postoji linija sreće, pa sam uzeo očevu britvu i čak, napravio sam onakvu kakvu sam hteo“, str. 58), Korto Malteze izriče rečenicu koje je Miloš Crnjanski postao svestan kada je, kao austrougarski oficir, nesvršeni student, morao da povede u smrt mladiće kojim je u vojsci na frontu u Galiciji komandovao: „Čovek poseduje autoritet sve dok ga nije prisiljen dokazivati“ (str. 79). U trenucima kada i na otvorenom moru u Polineziji počinje Prvi svetski rat i kada se mornarice sukobljenih zemalja pokreću u cilju uništavanja protivnika, crnputi Lobanja govori o Kortu Maltezeu, kao da govori o Rajiću u vreme ratnih sukoba: „Korto Malteze je prihvatljiv, nema domovinu i slobodan je čovek koji mnogo šta zna, ali ni on nije bez mane: ne želi da preuzme odgovornost“ (str. 99). U okruženju rata koji odjekuje iz daljine, iz avanture u avanturu po tropskim ostrvima Korto Malteze „luta zbog lutanja“ (str. 165), oživljavajući bodlerovsku figuru flanera, „pesnika, šetača i dokoličara koji svojim neobaveznim lutanjem narušava mrežu urbanih odnosa utemeljenih na tačno određenom vremenu“¹².

Tačno određeno vreme, u životu Korta Maltezea, kreće se napreskokce, te se nakon ove epizode smeštene u 1914. i 1915. godinu, u narednom albumu, *Mladost*, nalazimo u 1904. godini, u središtu rusko-japanskog rata, gde Kortov prijatelj, pisac Džek London, u razgovoru sa japanskim oficirom, govori da „nije sigurno biti vojnik u vašoj vojsci“, i dobija odgovor da „nije sigurno biti vojnik ni u jednoj vojsci“. U okruženju ratnog sukoba, Korto Malteze susreće lik Raspućina, koga je iz okruženja rodnog Sibira i petrogradskog Carskog Sela ukrao Hugo Prat i naselio ga trajno u svet svojih dela, ne ulepšavajući ni za jotu ljudske nekvalitete ovog sektaša koji je glave stajao dinastiju Romanovih. U ratnom okruženju, upravo Raspućin izgovara reči koje zvuče kao autentično ratno i poratno svedočanstvo

¹² Slobodan Vladušić, *Crnjanski, Megalopolis*, navedeno delo, str. 274.

izgubljenih generacija: „Šta znači biti hrabar? Video sam gnjide koje su od straha bile hrabre!“, na koje se nadovezuju i kasnije izrečene reči Korta Maltezea: „Potrebno je više hrabrosti da čovek živi kao kukavica, nego da umre kao heroj“ i „život je mnogo ozbiljniji od te melanholične ratne priče“.

Hugo Prat, nakon epizode u snegu rusko-japanskih sukoba, Korta Maltezea ponovo odvodi na Karibe, a zatim u Brazil. Glavni junak stripa progovara rečima koje kao da opisuju i tolike mnoge u ratovima izgubljene intelektualce: „Kad bih pisao – recimo da znam kako se to radi – podlegao bih izvrtanju činjenica i naravi onih koje sam poznao. Bolje je za mene ovako, živeti bez priče“ (str. 44), koji su, živeći bez priče, postali tema i glavni likovi onih koji su o njihovim životima ostavljali subjektivna svedočanstva. Dok luta ostrvima, Kortu Maltezeu jedan urođenik, koga vidi po prvi puta u životu, dolazi sa (nama) jasnom sumatraističkom porukom: „Ne poznajem te, ali bih mogao da ti pričam o jednom ostrvu u Južnom moru“ (str. 48). Korto Malteze, u vremenu koje je proveo u ovoj avanturi, na potpuno drugom kraju sveta, deli osećanje Crnjanskih Rajića i Dalmatinca-sumatraiste, ali i samog Miloša Crnjanskog, koji je te 1916. i 1917. godine morao osećati jednaku otuđenost i otupelost životne energije, da je i sam mogao da izgovori Kortove reči: „Nisam dovoljno ozbiljan da dajem savete, ali sam preozbiljan da bi ih primao“, te „ja sam kapetan za svoj groš“. Možda bi pritisnut uza zid, kao Dalmatinac u Beču, priznao pod pretnjom upotrebe fizičke sile, i sam Korto da je suamtrista, ali u Brazilu toga doba, mogao je samo da sumatristički ustvrdi: „Ja sam vrlo pobožan, ali znam da si radoznao i neću ti reći u koga Boga verujem“. Takođe, u jednoj drugoj situaciji, ženidbenim planovima u kojima se povratnik sa fronta Rajić našao, Crnjanskov lik mogao bi da rezonuje jednako kao i Pratov, kada zaključi: „Mislim kako bi žene bile divne kada bi mogao da im padneš u naručje, a ne dopadneš im šaka“.

U epizodi u kojoj Korto odlazi u Afriku, srećemo se sa jednom definicijom glavnog junaka, koji za sebe kaže: „Moje poreklo je višestruko“. Pojava višestrukog identiteta, jasno upućuje na Saidov hibridni identitet, o kojem je, pišući o likovima Miloša Crnjanskog, pisao Slobodan Vladušić, određujući ga najjasnije kao vrstu „identeta kojim se ne napušta jedan identitet u korist drugog, već se jedan identitet dodaje drugom“¹³, s tim da iz ove pozicije posmatrani Kortov višestruki identitet ima potpuno pozitivnu vrednost. Rečima Žana Markalea, iz predgovara strip albumu Huga Prata Kelti: „I sam lik Korta Maltezea je utelovljenje jedne mitološke figure, boga ili čoveka, u svakom slučaju, čovek za uvek i ni od kud, koji stalno luta svetom koji se menja i odražava njegove strahove i fantazije“. Putujući nesmireno uzduž i popreko morima i kopnom zemaljske kugle, Korto Malteze je uspevao da nigde ne postane stranac, jer „stranac nije onaj koji dolazi u neku zajednicu i odlazi iz nje, već onaj koji je došao i ostao“¹⁴. Neopterećen bagažom nacionalnog patriotskog relikvijara, ancionalan kao Dalmatinac-sumatraista (i Dalmatinac Miloša Crnjanskog, i Malteze, tj. Maltežanin Huga Prata, nisu i nemaju ni želju da budu odrednice nacionalnog, nego geografskog porekla, određenog Mediteranom, kao podnebljem koje na svakoj svojoj paraleli i meridijanu rađa specifičan mentalitet), Korto ipak uspeva da na svakom svom putovanju svoju ličnost oplemeni i obogati za iskustva civilizacija koje je pohodio jer, da ponovo citiramo navedeni tekst Marlakea: „Položaj posrednika daje liku izvanrednu reljefnost i dozvoljava mu da se podudara u potpunosti i sa mitom ukidanja koncepta prostora i vremena. Putnik prošlosti, prorok budućnosti, ali uvek na raskršću gde se odijajau sadašnja događanja“.

U albumu *Korto uvek malo dalje*, u epizodi „Pod zastavom neba“, Korto Malteze dolazi u okruženje istih ljudi sa kojima je i Miloš

¹³ Slobodan Vladušić, *Crnjanski, Megalopolis*, navedeno delo, str. 274.

¹⁴ Isto, str. 162.

Crnjanski delio ratnu stvarnost: Korto se nalazi u Italiji, u jeku Prvog svetskog rata, u okruženju *Dragoner regiment No 15* pod komandom Svetozara Borojevića, u akciji u kojoj brodom budućeg milijardera Onazisa pokušava da prošvercuje, na kraju epizode, blago crnogorskog kralja Nikole nazad u Ulcinj, crnogorskom republikanskom komitetu. U tekstu „Komentar o San Vitu“, u autobiografskim komentarima svoje poezije, Miloš Crnjanski potvrđuje da je i sam tada bio tamo: „Austrijskom vojskom u Italiji komanduje Srbin, Svetozar Borojević (...) Prelazimo zatim reku Taljamento, kojom još plove lešine pobijenih konja (...) Stižem zatim u varošocu San Vito“¹⁵. Sumatraističke veze nisu u toj epizodi spojile Huga Prata, Korta Malteza i Miloša Crnjanskog – bar, za sada. U nastavku svojih avantura, Korto se uputio, preko Irske, u Francusku, gde je, u društvu ljudi koji se u stvarnosti rata opijaju nebeskim bravurama Crvenog Barona, izrekao još jednu Rajičevsku i pravu Crnjanskovu rečenicu: „Potpuno sam indiferentan prema profesionalnim junacima“, svestan da u tom trenutku, u neposrednoj ratnoj opasnosti, ne postoje ni heroji, ni kukavice, ni pravedni ni krivi, već da „Postoji samo jedan krivac, jedini, najodvratniji od svih, a to je rat...“.

Napuštajući zaraćenu Evropu, Korto se vraća u Afriku, svestan da iz Evrope odlazi sa jasno izraženom sumatraističkom mišlju: „Ja nisam jadni mladi čovek i nemam porodicu“. U Africi ne uspeva da pronađe mir, ali, bar na čas nalazi oduška, jer „činjenica da i veliki ratnici imaju majke me umiruje“. Ipak, ono što Korta Maltezea čini daleko najprofilisanijim strip junakom ikada, činjenica je da je on jedini koji javno i jasno priznaje svoje trenutke očaja, i oseća, do najtananijih delova svoje duše, parališući strah, zbog kojega postupa kao čovek, a ne kao izmišljeni lik iz avanturističke priče. U ratnom sukobu u kome on ne zauzima ni jednu stranu, jer ne pripada nikome od zaraćenih

¹⁵ Miloš Crnjanski, *Pesme*, Nolit, Beograd, 1983, str. 164.

uopšte i ni na koji način, a nekmoli dovoljno da zbog tuđih zađevica na kocku stavlja vlastit život, Korto beži iz opasnosti po život, uzvikujući koliko ga grlo nosi reči: „Ne moram da se pravdam ni pred kime, čujete li me! Pobegao sam... Uplašio sam se smrti i pobegao sam i pobeći ću svaki put kad to budem želeo! Nosite se svi u pakao! Ja nisam heroj! Ja sam kao i drugi. Imam pravo da se prevarim kao i svi, mirno, ne ispitujući savest svaki put!“. Jedan egzistencijalni škripac pred kojim je sumatraista poklekao, ne glumeći junaka, jer neposredna opasnost ruši iluziju ikakve potrebe za tragičnom, a nepotrebnom herojskom žrtvom pojedinca, čini Korta Maltezea dostojnim da tvrdi da je iskustvo rata preživeo i shvatio na pravi način. Sa ožiljcima preživljene autentične frontovske stvarnosti, sa neromantizovanom slikom oružanog sukoba u sebi, Korto Malteze je sazreo kao lik, i postao dostojan uvrštavanja u svaku antiratnu literaturu. Ipak, kako nemirni duh pustolova nikada ne spava, Hugo Prat je Korta Maltezea morao ponovo, i ponovo da dovodi ispred puščanih cevi, ali sazreli Kortov lik oreol antiratnog heroja mogao je, naknadno, čak i puškom da odbrani i da održi.

Upravo u ratnu opasnost, Korto Malteze dospeo je u Sibiru, u istoimenom albumu, gde se našao u središtu sukoba otcepljenih frakcija velike carske ruske vojske, i gde je susreo barona Romana Fjodoroviča fon Ungern-Šternberga, čiji u stripu izrečeni stavovi o ratu i revoluciji zvuče kao i Crnjanskovi. Istorijska ličnost u stripu Huga Prata govori: „Mi želimo zaštititi evoluciju čovečanstva i boriti se protiv revolucije, jer ja sam siguran da evolucija vodi do božanskog, a revolucija samo do bestijalnog“, a Crnjanski se nadovezuje svojim tekstom „Vaspitanje i revolucije“, objavljenim u novosadskom časopisu *Jedinstvo*: „Uzaludne su revolucije koje menjaju materijalni poredak sveta, jer nemaju snage da preobrazе čoveka... Krv i lešine su uzaludne, revolucije se svrše, a postignu uvek samo ono što bi se moglo i bez nasilja postići“¹⁶.

¹⁶ Citirano prema: Gorana Raičević, *Komentari „Dnevnika o Čarnojeviću“ Miloša Crnjanskog*, navedeno delo, str. 53.

U ovome stripu, čak i odgovor nesimpatičnog Raspućina Kortu Maltezeu, na prvim stranicama, zvuči kao čisti sumatraizam: „Želeo bih da ti ponudim osećaj, Korto, zato što te toliko volim“.

U vrlo poetičnom albumu *Priča o Veneciji*, u kojem Hugo Prat dovodi Korta u svoj rodni grad, u kome Korto, na kraju avanture, čita pismo u kome ga njegov prijatelj opisuje rečima: „Ti, večita lenština, naivni Don Kihot, frustrirani zavodnik koji druge frustrira, možda čak i sentimentalna“, kao da opisuje Petra Rajića Miloša Crnjanskog. Takođe, u prvom izdanju svoje drame *Maska*, u pismu Juliju Benešiću u Zagreb u kojem daje belešku o piscu, Miloš Crnjanski sam sebe naziva upravo Sin Don Kihotov, što je bio i naslov njegovog u ratu zauvek izgubljenog prvog romana.

U *Zlatnoj kući Samarkanda*, albumu koji Kortu odvodi na Bliski Istok, Kortov večiti slučajni saputnik Raspućin, o Kortu daje sumatristički sud, govoreći: „Lepi mornar nema poverenja u razum i oseća averziju prema logici. Zaljubljen je u želju da bude zaljubljen“. U albumima koji slede, Kortu putuje u Argentinu i Švajcarsku, samo da bi spoznao jedan „čudan osećaj da je sve osuđeno na smrt! Ali, ne sutra, već... juče!“. Navikao da živi u okruženju smrti, Kortu nas mislima vraća u svoju avanturu iz albuma *Zeleni kontinet*, gde, kao u pesmi „Balada o Stojkovićima“ našeg pesnika Ljubomira Simovića, poručuje svojim pratiocima i prijateljima: „Evo idem da me ubiju, i odmah se vraćam!“. Crnohumorani sumatraista, Kortu Malteze u albumu *Švajcarci* zaključuje: „Ja verujem u zlatnu maštu Kelta, raskošnu maštu tropskih predela, verujem u vudu – ali, sumnjam u švajcarsku maštu“. Ipak, svestan da u njegovom životu vladaju zakoni koje on ne ume da objasni (a koji su, videli smo, sumatristički), Pratov lik rezimira svoj položaj rečima: „reč zakon je jedna od najpolivalentnijih reči i to najpre zbog toga što ona pokriva jednu vrlo dvosmisleni realnost, ili još bolje, istorijski i egzistencijalno kompleksnu realnost koju je teško

razjasniti“.

Sličnosti likova Miloša Crnjanskog i Huga Prata, takođe predstavljaju jedan kompleksan fenomen, u čijem nastanku posebno svetlo baca i višestruki kontakt autora stripa sa teritorijom zemlje čiju je književnost Miloš Crnjanski obeležio. U svojoj autobiografskoj knjizi, na više mesta Hugo Prat govori o svojim putovanjima u tadašnju Jugoslaviju i kontaktima sa ljudima sa južnoslovenskih podneblja. Govoreći o periodu nakon Drugog svetskog rata, on kaže: „više puta sam boravio u Jugoslaviji, na dalmatinskoj obali“; a nedaleko zatim, otkriva i da je njegova prva supruga „srpsko-hrvatskog porekla“. Marija Vogerer, zvana Guki, koju je upoznao u rodnoj Veneciji, „bila je Jugoslovenka i imala je problem sa dozvolom za rad“¹⁷, i Prat priznaje „Oženio sam se iz čistog hira, da bih se narugao konvencijama“. U vremenu koje je pedesetih i šezdesetih godina dvedesetog veka proveo u Argentini, Prat je dolazio u kontakt sa raznim predstavnicima polusveta, pa otkriva i da „među mojim prijateljima bilo je i bivših ustaša, terorista koji su osnovali prohitlerovsku hrvatsku državu“¹⁸, a u ovom nejasnom prijateljstvu strip crtača i profesionalnih zločinaca, Crnjanskov slučaj komedijant postarao se da u Južnoj Americi spoji ovog Venecijanca sa ustašom koji je, apsurdno, nosio ime najslavnijeg srednjovekovnog srpskog vladara, „sa Dušanom, bivšim ustašom, koji je poput mnogih njemu sličnih bio angažovan u privatnoj policiji predsednika Perona“¹⁹.

Kao što je Korto Malteze u svojoj pretposlednjoj avanturi nenadano završio u kući slavnog pisca Hermana Hesea²⁰, tako je, nakon što ga je Prat

¹⁷ Sva tri navedena citata su iz dela Hugo Prat, *Želja da se bude beskoristan*, navedeno delo, str. 171, 80, 93.

¹⁸ Isto, str. 103.

¹⁹ Hugo Prat, *Želja da se bude beskoristan*, navedeno delo, str. 104.

²⁰ Čiji roman *Demijan* Gorana Raičević u pominjanoj knjizi *Komentari „Dnevnika o Čarnojeviću“* Miloša Crnjanskog, upoređuje upravo sa prvim objavljenim romanom Miloša Crnjanskog, pišući da „o tome koliko se u predratnim godinama naslućivala neka

ostavio svetskoj literarnoj baštini kao još jedan sumatraistički tip junaka, svoj literarni život nastavio preseljen iz francusko-italijanskog stripa u srpsku novelu autora Vladimira Pištala, naslovljenu najjednostavnije moguće *Korto Malteze*. Govoreći o „totalnom umetničkom opusu“, Slobodan Vladušić u svojoj knjizi o Crnjanskom kaže i da: „Slika sveta se dinamizuje, ona postaje film. Tek u toj dinamičnosti postaje moguće da ‘totalni umetnički opusi’ ne budu samo tumačenja onoga što se pojavljuje pred očima pisaca ili njihovo osećanje duha vremena, već i anticipacije doba čije se konture tek otkrivaju pred njihovim očima“²¹. TONUĆI u svet Huga Prata kroz njegov umetnički opus, pred očima pisca Vladimira Pištala javila se epoha između dva svetska rata, u kojoj je Korta odveo na Haiti, u noveli na čijoj naslovnoj stranici, kao podnaslov, stoje motivi preuzeti iz prikaza ovog dela: „Strip je brz kao spot!“ i „Ovo je zaista pesma“²². Sumatristički svestan Pratovih reči da „grafički izraz započinje nužnošću da se povuče potez perom, da bi došao da imperativa govora“²³, Vladimir Pištalo deli osećanje Vinčenca Ćeramija iz predgovora Pratovom albumu *Zeleni kontinet* da „kvadrati uvek nešto pripovedaju, čak i u odsutnosti teksta. Čitalac oseća atmosferu, hvata stanje duha, emocionalno se povezuje manje ili više sa svime što se događa oko protagonista. Kinematografija nije jedina koja koristi kadriranje i ritam“. Dajući glas nemim kvadratima stripa o Kortu Maltezeu, Vladimir Pištalo u maniru rečenica Miloša Crnjanskog, poetično i lirski, iznosi avanturu koju Korto Malteze preživljava, na način kao da nam prepričava svoj san. Opisujući scenografiju u koju radnju novele smešta, Pištalo opisuje Maltezea

‘grdna oluja’ koja će razoriti istrošenu zapadnjačku civilizaciju, vidimo između ostalog i ako uporedimo osećajnost i ideje *Dnevnika* sa dominantnom osećajnošću i idejnošću jednog nemačkog romana, koji se pojavio takođe neposredno posle prvog svetskog rata 1919. godine“ (navedeo delo, str. 49).

²¹ Slobodan Vladušić, *Crnjanski, Megalopolis*, navedeno delo, str. 54.

²² Vladimir Pištalo, *Korto Malteze*, Agora, Zrenjanin, 2009, citati sa naslovne stranice.

²³ Hugo Prat, *Želja da se bude beskoristan*, navedeno delo, str. 208.

rečima: „Korto Malteze je junak istoimenog stripa Huga Prata. Odisej bez cilja. Setni maneken epohe u kojoj elekticitet prekida doba senki. Gusar koji u mreži meridijana traga za legendom“²⁴ – dakle, kao da parafrazira Crnjanskove autobigrafske reči, u kojima autor *Lirike Itake* u kasnije pisanim kometarima ove zbirke samog sebe opisuje kao „tipičnog smetenjaka svoga doba“. U „tekstu koji, pozajmljujući matricu drugog medija, njegov žanrovski okvir i ceo onaj asocijativni potencijal koji uz to ide, do principa literarnosti stiže na neočekivan način“²⁵, Pištalo Korto „doseća se stare japanske poezije – stil Jugen: nostalgija za nevidljivim i nedostižnim“²⁶, deleći, sumatraistički, polje interesovanja sa Crnjanskim, koji je ovu poeziju na srpski jezik prevodio u međuratnom periodu. U groznici, Pištalo Malteze „roni kroz epohe, a sve boje mape obasjavaju njegov brod. Život mu je pun nerazgovetnih veza“²⁷, i mi sa njim, kao i Rajić u snu sa Dalmatincem-sumatraistom, plovimo, kao i Prato Korto u svojim avanturama, pored Honk Konga, Cejlona i francuskom Polinezijom. Pištalu u ovom delu fali samo jedna rečenica, sa samo jednom rečju. Dok veličanstveno opisuje kvadrate stripa koji mu u mašti dolaze pred oči, kada ugleda Korta, treba da ga opiše najjednostavnije i najezgrovitije moguće, rečju: Sumatraista.

Selidba Korta Maltezea kroz vizualne umetnosti završila se krajem dvadesetog i početkom dvadeset i prvog veka, kada su u formu dugometražnih crtanih filmova preobraćeni svi strip albumi Huga Prata. Kao što ni Miloš Crnjanski nije dočekao da vidi barem deo nedovršenog poduhvata ekranizovanja svojih *Seoba*, koga se hrabro bio latio Aleksandar Petrović, ni Hugo Prat nije poživeo dovoljno dugo da na velikom platnu vidi Korta. Sumatraističke na početku

²⁴ Vladimir Pištalo, Korto Malteze, navedeno delo, str. 5.

²⁵ Mihajlo Pantić u citiranom odlomku iz recenzije, na koricama navedeog Pištalovog dela.

²⁶ Vladimir Pištalo, *Korto Malteze*, navedeno delo, str. 6.

²⁷ Isto, str. 42.

stvaralačkog procesa ni ne naslućene seobe iz medija u medij, otvaraju mnoge vizure sagledavnja osnovnih priča i osećanja koja u delima preovladavaju. Korto iz stripa dolazi u novelu, a Isakovići na veliko platno. Da li će *Dnevnik o Čarnojeviću*, koji ima izvanredan potencijal za to, nastaviti svoj život u okviru strip albuma nekog budućeg srpskog Prata, videćemo. Sa sigurnošću, možemo samo da tvrdimo da oba stvaraoca, i Crnjanski i Prat, nastavljaju zauvek da žive kroz svoja dela, pa i zajedno, u naslućenim i u ovom radu predstavljenim sumatraističkim vezama, a u njima, u knjigama i stripovima, rečima Huga Prata, svi mi „tragamo za mitološkim pričama, epovima – svi mi smo siročad Gilgameša“²⁸, pa tako i Korto Malteze, Sumatraista.

28 Hugo Prat, *Želja da se bude beskoristan*, navedeno delo, str. 206.